

Előadás:

Mit hozunk a gyerekkorból?

A család szerepe
az emberi kapcsolatokban

Előadó:

Vekerdy Tamás

A család és a kapcsolatok témájában fontos szerepe van annak, hogy mit hozunk magunkkal a gyerekkorból.

Döntő kérdés az, hogy a szülő mit vár a gyerektől. Legyen olyan, amilyennek ő szeretné látni, mondván, ő tudja, hogy neki milyennek kell válnia, vagy engedi, hogy azzá legyen, aki, a magával hozott belső természete szerint. De mi az, amit magával hoz a gyerek? Természetesen hozza a génjeit mindkét szülői oldalról. A spirituális felfogás szerint hozza az individualitását, a transzcendens énjét, az egyéni lelkét, amelyik alászállt és megtestesült. De ha ez nem tetszik nekünk és materialisták vagyunk, akkor mondhatjuk azt, hogy hozza az egyedi dezoxiribonukleinsav-szerkezetét. Ezek a belső szerkezeti elemek okozzák többek között azt is, hogy nem létezik két egyforma ujjlenyomatú ember, a rendőrség legnagyobb öröme. Tehát az ember materialista szempontból nézve is egyén, egyed, a maga egyediségében egyszeri. Nagyon más lehet, mint az anyja, az apja, a testvére, vagy akár az ikertestvére. Alapvető kérdés, hogy a szülők el tudják-e őt fogadni, sőt tudnak-e örülni neki. Képesek-e gyermekük egyedi kibontakozását olyan örömmel

szemlélni, mint a világ bármely más jelenségét, ami örömet kelt bennük, ha jó állapotban vannak. Mert ha a szülő szorong a társadalmi elvárások, korunk teljesítményelvű felfogása miatt, és ezeknek megfelelően akarja formálni a gyereket, akkor természetesen konfliktusok támadnak. A szakemberek azonban tudják, hogy nem azokból lesznek sikeres felnőttek, akiket már az óvodában topmenedzserré képeztek, hanem azokból, akik teljes értékű kisgyerekkort, kisiskolás- és kamaszkort élhettek, azaz lehettek gyerekek. Karácsony Sándor, a két világháború között működött, különös és nagyszerű pedagógus, pszichológus, aki a Debreceni Egyetem professzora volt, azt mondta – amit azóta már a tudomány is bizonyított –, hogy autonóm módon meg kell élni ezeket a korszakokat. Arra hívta fel a figyelmet, hogy a szülő-gyerek kapcsolatban egyedül a felnőtt, a szülő az, aki viszonyulásra kötelezett. A gyerekek nem kell viszonyulnia a szülőhöz és a szülői elváráshoz. A gyerek autonóm, szuverén lény, aki kibontakoztatja önmagát.

Ez fontos kérdés, amellyel kapcsolatban egy modern és egy középkori szerzőt szeretnék idézni. A modern szerző Richard P. Feynman professzor, fizikus, aki a gráfok témájában folytatott kutatásaiért kapott Nobel-díjat. Egyetemi tanárként pedig elbűvölte a hallgatóságát, vicceit külön kötetben gyűjtötték össze. Ő azt mondta, hogy tanítani haszontalan, kivéve, ha fölösleges. Aquinói Tamás szerint pedig mindenkit csak arra lehet megtanítani, amit úgyis tud, de arra viszont meg kell tanítani. Mit jelentenek ezek a gondolatok?

Platóni szemléletmódot tükröznek, amely szerint az ideák, a transzcendencia és az istenek világából hozzuk magunkkal azt, amivé majd lehetünk, amit ki kell bontakoztatnunk itt a földi világban, mint ahogy a makkban benne van az egész tölgyfa. De ahhoz, hogy kifejlődjön a tölgyfa

a makkból, kell talaj, eső, napfény, környezeti hatások. Ugyanez a helyzet a gyerekekkel is, a megszületett individualitással. Magával hozza mindazt a tudást, amire élete során szert tehet, csak csírá állapotban. Ahhoz azonban, hogy ezt kibontakoztathassa, arra van szükség, hogy megfelelő környezetbe kerüljön, az ő csíráinak megfelelő környezetbe. Az értelmi intelligencia kutatói azt mondják, hogy senkit nem lehet a vele született, beprogramozott szintnél magasabb szintre fejleszteni. S hogy valaki eléri-e a vele született, adott szintjét, ez a környezeten múlik. Az érzelmi intelligencia viszont korlátlanul fejleszthető. Számon tartjuk az úgynevezett pszeudodebilitást, ami ál-gyengeelméjűséget jelent. Az ilyen gyerekekben is benne van, amitől ő normális lenne, de ha nem kapja meg a megfelelő hatásokat, és ez csak hat éves korában vagy még később derül ki, már nem lehet mit tenni. Minden kutató egybehangzóan állítja, hogy a kisgyermekkor alapvetően fontos az egész későbbi életpálya alakulása szempontjából. Tehát a családnak kitüntetett szerepe van abban, hogy későbbi életünk és kapcsolataink hogyan fognak alakulni.

A 90-es évek elején zajlott egy kutatás abban a témakörben, hogy mi határozza meg a gyermek későbbi boldogulását, sikerét. Például az iskolai tananyag elsajátítása – még eminensek esetében is – maximum 18%-ban befolyásolja a későbbi beválást. Vagyis az iskolai eredmény nem korrelál az életben elért sikerrel. Mi lehet akkor a többi 82%? Ez az EQ, az érzelmi intelligencia, amely az egész kapcsolati rendszerünkért felelős.

Mi áll az érzelmi intelligencia kifejlődésének hátterében? Egyrészt az érzelmi biztonság, amit a család ad meg, azon belül – bár ezt sokszor vitatják – elsősorban az anya, aki a saját testében hordozza a magzatot és hat a magzatra. Vizsgálatok szerint kommunikálni lehet a magzattal, a

magzat érzékeli a felé forduló anyai figyelmet és ennek jelét is adja. Sőt a testvérek is bekiabálhatnak a mama pocakjába, s megszólíthatják a kis-testvért. Tehát a mai kutatások szerint a magzat már érzékeny a felé irányított kommunikációra. Jelentősége van annak is, hogy örül-e az anya a gyerekeknek, tud-e örülni neki a nehéz körülmények ellenére, hogyan várja. Aztán hogyan fogadja az újszülöttet, aki megjelenése első pillanatától – ezek is viszonylag friss vizsgálatok – szocializál. Nemcsak ő szocializálódik az anya által, ő is szocializálja a környezetét a viselkedésével, kedélyállapotaival, különböző minőségű sírásaival és ezer másféle módon. Vajon van-e fülünk ennek a meghallására, érzékelésére, hogy a csecsemő mit akar tőlünk?

S most visszatérnék arra, hogy vajon az anya, a családi környezet el tudja-e fogadni a gyereket olyannak, amilyen, megadva neki ezzel az érzelmi biztonságot. Neill, a summerhilli iskola zseniális alapítója azt mondta, hogy negyvenéves praxisa alatt ő még nem látott reménytelen gyereket, olyat, akit ne lehetett volna kihozni látszólag aszociális vagy antiszociális állapotából három hónap vagy legfeljebb három év alatt, ha náluk, Summerhillben elfogadták őt. Az elfogadás a kulcsszó, elfogadni olyannak, amilyen. Ez jelenti az érzelmi intelligencia alapját. A 60-as évek óta úgy tudjuk, hogy az értelmi intelligencia kibontakozása is ebbe az érzelmi biztonságba mélyeszteti a gyökereit. S a legnagyobb trauma, ami érheti a gyereket, ennek az elfogadásnak az eltűnése, megvonása. A Waldorf-pedagógia megalapítója, Rudolf Steiner úgy fogalmaz, hogy a kisgyerekek elemi szükséglete az arról való meggyőződés, hogy a világ jó. Ha erről nem tud meggyőződni, súlyos traumát él át.

Szondi Lipót, aki Zürichben lett világhírű, azt mondja, hogy a legnagyobb trauma, ami a

kisgyereket érheti, az ősbizalom megrendülése. Tehát létezik egy ősbizalom, bizalom abban, hogy a világ jó, s ennek a megrendülése a legnagyobb trauma, ami a kisgyereket érheti.

Ha megvan az elfogadás, az érzelmi intelligencia tovább bontakozik a szabad játékban. Nem az irányított, fejlesztő játékban, hanem a szabad játéktevékenységben: a mesehallgatásban, az együtténeklésben, a csiklandozásban, a dögönyözésben, s mindabban a testi és lelki kapcsolatformában, amelynek legfőbb jellemzője, hogy spontán és intim. A búvszó a szülők esetében a kongruencia, ami azt jelenti, hogy azonos vagyok önmagammal. Azt nyilvánítom ki a mozgásom, a szavaim és a viselkedésem révén, ami bennem él, az érzelmeimben és a képzetáramlásomban. Ha nem ezt teszem, súlyos zavart okozok. Miért? Azért, mert a gyereket egyáltalán nem érdekli a szülei mondanivalójának a racionális tartalma. Falra hányt borsó, nem fejt ki semmilyen nevelő hatást, ha azt mondogatjuk a gyerekeknek, hogy legyél jó, ne hazudj, könnyebb utolérni a hazug embert, mint a sánta kutyát stb., ez mind nem használ. Ami nevel, az a gyerekekkel való együttélés. A gyerekek „antennája” van, amivel – ahogy ezt a kutatók Hollandiában kimutatták – ráhangolódik például az óvónéni vérnyomás- és pulzusszám-ingadozására és ezt követi, valamint ráhangolódik a vele együtt élő és neki fontos emberek érzelmi állapotaira és képzetáramlására. Ha például az anya egzisztenciális és presztízs okokból tartja fenn a házasságát, de közben utálja a férjét, akkor magában örül, ha a gyereke szemtelenkedik az apával, ugyanakkor hangosan megrója a gyereket. Ezt nevezi a pszichiátria *double-bind* állapotnak, kettős kötésnek. A gyerek természetesen átéli az anya érzelmi elégedettségét, amelyet esetleg a nap későbbi szakaszában az ki is nyilvánít egy kis cukorral

vagy valamilyen más adománnyal. Ugyanakkor a felszínen a gyerek neheztelést tapasztal, hallja a figyelmeztetést, tehát nem egyértelmű a helyzet. És bármilyen meglepő, nem az elveink szerint nevelünk, ez sikertelen próbálkozás is lenne, hanem belső állapotaink, az önmagunkkal való azonosság szerint. Együtt élünk a gyerekekkel, s ez az együttélés az, ami úgy hat rá, mint növényre a napfény és az eső, aminek a hatására ki tud bontakozni. Aki kisgyerekkorban megtanult személyes érzelmeket kapni, elfogadni és adni, azt kamaszkorba lépve ez az érzelmi igényesség fogja megvédeni a sodródástól. A személyes kapcsolatra, a személyes érzelmre vonatkozó érzelmi igénye burkot képez körülötte, és megvédi őt a kamaszkorban is, amikor a normális szülőnek el kell engednie a gyereket.

Ezzel egy újabb kapcsolati nehézségre és problémára utalok. Kisgyerekkorban szorosan kell tartani, ölelni lelki és testi értelemben; ha ez nincs meg, az komoly traumát jelent. Akkor kamaszkorba lépve a gyerek esetleg gyorsan váltogatott, mindig csalódást okozó szexuális partnerekkel próbálja kielégíteni az érzelmi éhségét, és ez reménytelen vállalkozás. Tehát rossz helyzetben van az, aki érzelmileg kielégítetlenül lép a kamaszkorba. A másik probléma, ha megvolt ez a szorosan tartás, de a szülő még kamaszkorban sem tudja elengedni a gyereket. Ez a helyzet súlyos konfliktusokkal járhat, mert a gyerekeknek meg kell szabadulnia, ki kell tépnie magát a családi „anyaméhéből”. Ha a szülő el tudja engedni a gyereket, akkor – ahogy azt a modern amerikai kutatások mutatják – viszonylag könnyű kamaszkorra lehet számítani. Akkor is szemtelen lesz a gyerek, meg lusta (ugyanis fiziológiás lustaságban szenved a kamasz), akkor is sündisznóként fog viselkedni, minden lehetséges tüskéjét kifelé meresztve, de semmi nagyobb

baj nem történik. Abban az esetben azonban, ha a család azt mondja, észre se vette a kamaszkort, mert a gyerek ugyanolyan aranyos és kedves maradt, semmi probléma nem volt vele, a szakember aggódni kezd. Mert ott valószínűleg nem történt meg a leválás, és a kortárs kapcsolatok problematikussá válhatnak.

Rudolf Steiner azt mondja, hogy három gesztust kell a gyerek felé gyakorolnunk. Az első: tisztelettel fogadni az isteni világból, a transzcendenciából érkező individualitást. A második: szeretetben nevelni őt. A szeretet a steineri szóhasználatban megismerő erő: feladom magamat, azt az állapotot, hogy én vagyok a világ közepe és mindent magamhoz viszonyítok, és a másik emberből nézve veszem szemügyre önmagam és a világot. Hogy Mérei Ferenc egyik kedvenc szavával éljek, decentrálok. Beleélem magam a másik ember helyzetébe, viszonyulok hozzá, empátiám van. Tehát erről a megismerő szeretetről van szó. Az Ótestamentum nem véletlenül használja a nemi együttlét megjelölésére az „És ismeré Ábrahám az ő feleségét, Sárát, és az szüle neki fiat” megfogalmazást. Az „ismerni” ezt az eggyé válást, belülről szemügyre vételt jelenti. És a harmadik gesztus: szabadságban elengedni. Ez következik be a kamaszkorban.

Tehát látjuk, hogy a kapcsolat nem egyszerű dolog, mert nemcsak jónak kell lennie, de képesnek kell lennie az eltérő viszonyulásokra, a változásokra is.

Ez a bizonyos érzelmi intelligencia, amely kapcsolataink alapját jelenti mai tudásunk szerint, az iskolában, a művészetoktatásban tud kifejlődni és kibontakozni. Persze, nem azzal a módszerrel, hogy „Mondd el, kislányom, Beethoven életét!”, vagy hogy „Egész szépen énekelj Ágikám az osztállyal együtt, de most állj csak fel! Na, így már csak hármassal alá.” Ez nem művészetoktatás,

természetesen. Márai juthat erről eszünkbe, aki szerint a nyárspolgár azt hiszi, hogy a művészet az művelődési anyag. A többé-kevésbé normális ember azonban tudja, hogy a művészet élmény, amely feléleszti, illetve fokozza az életörömet. Van-e élményt adó művészeti nevelés az iskolában, vagy ez egyre inkább háttérbe szorul? Jelenleg verbális tudnivalókkal tömik a gyerekek fejét, aminek a 75%-át az eminens is garantáltan elfelejti. Ehelyett művészetekre volna szükség és élményekre. Ez nem új dolog, hivatkozhatunk például Kodályra is ezzel kapcsolatban, vagy megemlíthetjük azt, hogy négyszáz évvel ezelőtt a nagyon szigorú kálvinista, piarista, jezsuita, ciszter és egyéb iskolák hihetetlenül sok időt töltöttek iskoladrámák írásával, színpadra állításával, előadásával, és még iskolai zenekaruk, énekkaruk, poétikai és retorikai önképzőkörük is volt. Tehát a kapcsolatok kimunkálásában a művészeti nevelés – mai tudásunk szerint – elengedhetetlen.

A családnak pedig – amely megadja azt az érzelmi háttérrel, amiből a gyerek kibontakozik – nem szabad például egy hibás követelményeket támasztó iskola cinkosává válnia, és skizofrén helyzetbe hoznia ezzel a gyereket. A család legyen a gyerek cinkosa! A gyermeknek tudnia kell, hogy a szülei és a családja akkor is megvédik őt a külvilággal szemben, ha egyébként nem értenek egyet azzal, amit tett. Ez az abszolút védelem és biztonság a legtöbb, amit a család adhat.

És most átadom a szót, következzenek a kérdések.

Kérdés: Hét gyermek nevelési tapasztalatával rendelkezem. Ön kiemelte az anya szerepét a családban, a gyereknevelésben, amivel maximálisan egyetérték. Azt szeretném kérni Öntől, mint – ha jól tudom – négygyerekes apától, mondjon valamit az apa-gyerek kapcsolatáról,

melyek a legfontosabb elemei. Másik kérdés: a mai iskola szerepéről, hatékonyságáról a gyereknevelésben mindannyian rendelkezünk tapasztalatokkal. Jó lenne, ha Ön, aki tudomásom szerint nemcsak a Waldorf-pedagógiában, hanem egyéb oktatási módszerekben is járatos, összehasonlítaná számunkra a különböző módszerek hatékonyságát.

Válasz: Ami az apát, az apai szerepet illeti, a gyerek világképe olyan, mint ahogy a régi címereken látjuk: egyik oldalon a hold, másik oldalon a nap, középen a csillagok. Ugyanígy, egy teljes gyermeki világképben ott van az anya, az apa és a testvérek. Ez manapság nem mindig, s nem egészen így van, trenddé vált a fejlett világban az egyszülős család, illetve nagyon könnyen egyszülössé válnak a családok. Nem kell elkeseredni, ha valaki egyedülálló szülő, mert az még mindig ezerszer jobb, mint egy házassági pokolban élni, még a gyerek számára is.

Mindnyájan hordozzuk magunkban mind a két nemet, nemcsak pszichológiai, hanem testi értelemben is. Erre most nem térek ki részletesen, a lényeg az, hogy kétneműek vagyunk, tehát az egyszülős család is tud kétféle hatást produkálni. Pszichológiai vizsgálatokkal egyértelműen kimutatható ez a kétneműség, bár érdekes módon a kreatív emberekben nyilvánvalóbb: a kreatív nők férfiasabbak, a kreatív férfiak több nőies vonást mutatnak nyíltan is; a többi ember esetében ez a jelenség jobban el van nyomva.

Nyilván nem véletlen, hogy ez a két princípium jelenik meg egy családban. Azt szokták mondani, hogy az anya az érzelemtelibb, a megértőbb, a befelé forduló, az otthont biztosító, az apa a külvilággal kontaktust tartó, a törvényt betartató, a felettes ént kibontakoztató, az erkölcsi parancsokat közvetítő. Ebben sok igazság van,

de természetesen egy normális, élő családban ez mégsem így működik, habár ezek az elemek is jelen vannak. Például a mi családban szerintem minden érdem a feleségemé. Ő volt az, aki igazán oldottan, nyugodtan mindig jelen volt a gyerekek számára, ha beszélgetni akartak. Én jöttem-mentem, bezárkóztam a szobámba és írtam stb. De a feleségemnek köszönhetően mindmáig jó a kapcsolatom a gyerekekkel, s ez a család, bár a gyerekek már elég nagyok, máig egységes, összetartó család. Én kihagyhatatlannak látom az asszonyok, a nők, az anyák szerepét a család összetartásában. Az apák mindig jobban hajlanak az olyan dolgokra, amelyek kevésbé jók a gyerekeknek. Például azt mondja a lány az apjának:

– Apa, nagy buli lesz, mindenki ott maradhat éjfélig, én is szeretnék ott maradni.

Mire az apa:

– Megmondtam, kislányom, amíg az én kenyeremet eszed, este tízre itthon kell lenned!

– De apa, ez kivételes eset!

– De megmondtam, kislányom...

Az anya ezzel szemben azt feleli:

– Jó, ha mindenki ott marad, kivételesen te is maradhatsz. Szólj haza telefonon, és érted megyek.

Az anya képes rugalmas lenni, és ezer ötlete van arra, hogyan tegye ezt. Valójában ezt jelenti az elvszerű nevelés, nem azt, amire mi, apák hajlunk. Természetesen sokkal könnyebb azt mondani, hogy „nálunk ez így van, punktum”, és nagyon szigorú minden. A másik véglet, amikor mindenki azt csinál, amit akar. Ez két könnyű megoldás, egyikhez sem kell erőfeszítés. Mind a kétfajta családból – első hallásra talán meglepő adat – azonos számban kerülnek ki aszociális és antiszociális gyerekek. Szó sincs arról, hogy csak az olyan családokból kerülnek ki a bűnözők, ahol

mindent szabad. Ugyanolyan arányban származnak a szigorú, elvszerűen nevelő családokból is. A kettő között elhelyezkedő családok, amelyekben a rendkívül fáradtságos, Ranschburg tanár úr által „vívódó küzdelemnek” nevezett módszert alkalmazzák, nem termelnek bűnözőket. Ez nagyon fárasztó a szülő számára, folytonos alkupozíciót jelent. Például: általában tízre haza kell jönni a gyerekeknek, de most hadd jöjjön később. Döntéseket kell hozni, amelyeket át kell gondolni, és erre inkább az anyák hajlandóak. És messzemenő következményei vannak a nevelési módszereknek. Például a náci párt vezető tagjai és a terroristák jelentős része rendkívül szigorúan nevelő, lelkész családokból került ki. A lelkész családok zöme – úgy gondolom – olyan lehet, mint mi, apák: az alapelvek dominálnak, és hiányzik a spontaneitás, az intimitás.

Még talán a hetvenes (vagy nyolvanas?) években, az akkor még Bécsben magyarul megjelenő, katolikus *Mérleg* című folyóirat közölte egy katolikus szociológusoktól származó felmérés eredményét, amelyet talán Münchenben és környékén végeztek. Arra keresték a választ, hogy miért házasodnak rendkívül korán a nagyon vallásos családokból érkező gyerekek. Azt feltételezték, azért, hogy elkezdhessenek szexuális életet élni. Ám kiderült, hogy nem ez a fő ok. Mivel ezekben a nagyon vallásos családokban rendkívül elvszerű volt a nevelés és nagyon kevés az érzelmi intimitás, spontaneitás, ezért az érzelmi szükséglet hajtotta korai házasságokba e családok gyerekeit.

Mindent összevetve, természetesen fontos az apa szerepe, és ha nincs apa, jó, ha van egy nagypapa, nagybácsi vagy férfi barát (aki persze nem gondolja magát apának). A férfi, ha mégoly korlátolt is, mint a családban, fontos, mert biztonságot ad.

Néhány szó az iskoláról. Az északi és a nyugati iskolák arra kíváncsiak, hogy *mit tud* egy gyerek: jól tud fütyülni, faragni, énekelni, vagy éppen valamiből jó tanuló; ez a lényeg, a többi majd megy valahogy. A kontinentális vagy magyar iskola viszont arra kíváncsi, *mit nem tud* a gyerekek, ez után nyomoz. Ezzel pedig rendkívüli károkat okoz a személyiség kompetenciaérzésében. „Jól faragsz, jól fütyülsz, jól énekel, irodalomból jó vagy, kit érdekel? Kisfiam, értsd meg, te hülye vagy a matematikához.” Ez a lényeg. Nagyon kevés olyan iskola működik Magyarországon, ahol egy adott gyerekcsoporttal foglalkozó nevelők alkotnak munkaközösséget, tehát mindnyájan ugyanazokat a gyerekeket ismerik. Ezek pedagógiai munkaközösségek, ilyen például az Alternatív Közgazdasági Gimnázium Óbudán. A normál magyar iskolában magyar-, történelem- és matematikatanárok munkaközösségei vannak, és így garantáltan nem működik együtt két olyan pedagógus, aki ugyanazt a gyereket tanítaná. A tantárgy és a tananyag a fontos, nem a gyerek. Ilyen a diktatúrák iskolája; gyerekközpontú iskola a demokráciákban jön létre. Az általam korábban már idézett Karácsony Sándor állapította meg: az iskola abnormális hely, ami abból is látszik, hogy ott az kérdez, aki tudja a választ, és annak kell válaszolnia, aki nem tudja. Ez nagyon fontos, a lényegre rávilágító megállapítás. Aztán ott van az osztályzás problémája. Jegyre felelni óriási szorongást kelt mindenkiben, de az introvertáltakban ötször akkora. Nemhogy azt nem képes produkálni, amit tud, de annak a tizedét sem. A szorongás mérhetően visszafogja a teljesítményt. A kontinentális vagy magyar iskola egyik paradoxona, hogy miközben teljesítményt vár, gátolja azt. Ráadásul szó sincs arról, hogy az osztályzás objektív lenne. A németek, akik mindenről írnak egy monográfiát,

hatalmas monográfiában írták le, hogy mennyire szubjektív az osztályzás. Azért, mert egy számban nyilvánul meg, még egyáltalán nem objektív. Például hármusról négyesre javítani majdnem lehetetlen, viszont megmaradni ötösnek alig kíván erőfeszítést. „Zsuzsikám, ne is mondd tovább, mint mindig, most is csillagos ötös, mehetsz a helyedre. Na, Lacikám! Egész szépen felkészültél! Csak még egy kicsit próbáld jobban összeszedni magad, és akkor az már szinte négyes lesz. Most még csak hármast alá.”

Ezek tragikus dolgok, és jelen vannak a mai iskolákban. Nem beszélve arról az elképesztő gyakorlatról, hogy a gyereket nem a saját teljesítményéhez viszonyítjuk, ami a differenciálás alapja, hanem az abszolút tantárgy egészéhez viszonyítjuk a teljesítményét. Nonszensz!

Kérdés: Azt szeretném kérdezni, hogy olyan esetekben, amikor a gyermek valamilyen módon sérül, például a családban vagy az óvodában, majd adódik egy korrigálási lehetőség – mondjuk egy új óvoda, vagy a szülő megváltozik, és képes lesz nyújtani a gyerek számára azt a fajta szeretetet, amit előtte nem sikerült –, akkor mennyi esély van arra, hogy azok a blokkok, amelyek a gyerek fiatalabb korában alakultak ki, megoldódnak, és stabilabb, kiegyensúlyozottabb jövőképe lesz.

Válasz: Természetesen mindnyájan sérülünk, hol itt, hol ott. A gyerekek nagyon sok mindent kibírnak, még minket, felnőtteket is, legyen az szülő vagy pedagógus, és a gyerekek nagylelkűek, képesek túltenni magukat dolgokon. De ha tényleg sérülés éri a gyereket, akkor is van remény arra, hogy kinövi. Létezik valamilyen rejtélyes erő, sokan én-erőnek nevezik, sokan pedig cáfolják a létét, de ez az én-erő csodákra képes. Néha túlkompenzál, és a nagy erőfeszítésben neurotizál.

József Attilának nehéz gyerekkora volt, de nagy én-erővel rendelkezett, és feldolgozta, szublimálta ezeket a traumákat. Azt is tudjuk, hogy végül összeomlott, és talán éppen ugyanezért. Ezek felfedhetetlen dolgok, úgy gondolom.

Visszatérve az alapkérdésre, jogunk van reménykedni, ha a gyereket kimentettük a rossz helyzetből. Ha a gyerek nehéz helyzetbe kerül, például válás esetén, de igyekszünk erősen mellette állni, akkor a gyerek képes lesz a nehézségen túltenni magát. Fontos, hogy semmilyen téma ne jelentsen tabut. Nem kell a gyerekre zúdítani a válás összes részletét, de tapintatosan igazat kell mondani. Például az anya fogalmazhat így: „Apa Magdi néniel ment el, vele fog ezután lakni. Nekem ez nagyon rossz, biztos neked is rossz, de apa azért szeret téged.” Ha az ember őszinte tud lenni a válás kérdésében ugyanúgy, mint a halállal kapcsolatban vagy bármely más témában, akkor a dolog kevésbé sért, kevésbé bánt.

Egy váratlan halálesetnél az egyik testvér megállás nélkül zokog, a másik úgy viselkedik, mintha mi sem történt volna. Kiért kell aggódni? Az utóbbiért, mert ő mélyen elfojtotta az érzéseit, amelyek majd jóval később fognak valamilyen formában előbukkanni. Aki megállás nélkül zokog, az rendben van, kisírja magából a fájdalmát. Ezeket a szempontokat kell tehát mérlegelni, és igenis van remény arra, hogy a trauma ereje csökken, hogy a gyerek túlteszi magát a nehézségen, felhasználja, feldolgozza azt.

Kérdés: Mi a helyzet az olyan helyeken, ahol egyetlen iskola van vagy egyetlen óvoda, nincs alternatíva és választási lehetőség? Ilyen esetben van-e olyan módszer, amit a szülők elsajátíthatnak, hogy kompenzálják azokat a dolgokat, amelyeket az óvodában, iskolában nem kap meg a gyerek?

Válasz: Többféle lehetőség is van. Ha úgy érzem, hogy a gyerekemnek árt az óvoda vagy az iskola, ahová jár – legalábbis Nyugaton ezt láttam –, több szülő összefog, és egy távolabbi iskolába, óvodába hordják a gyerekeket. A másik lehetőség: Magyarországon ma már nincs iskolabajárási kötelezettség, csak tankötelezettség. Ha megoldható, hogy otthon legyen a gyerek, és csak vizsgázni járjon be, ez is egy megoldás.

Ha mindez nem megy, akkor legalább a szülő maradjon normális. Ne higgye el, hogy a gyereke

tényleg hülye, ha ezt írták be az ellenőrzőjébe, viszont szó nélkül írja alá. Nem kell a jegyeket hajszolni, otthon korrepetálni a gyereket, legfeljebb rossz tanuló lesz, nem baj. Meg lehet mondani a tanító néninek is, hogy minket ez nem zavar; és tényleg nem kell, hogy zavarjon. A szülő ne szorongjon az iskolától, vállalja a cinkosságot a gyerekével az óvoda vagy az iskola ellenében. Mindig az adott helytől függ, hogy mi a szülő teendője, ez mindig egyedi megoldást igényel.

